

EI MYYTÄVÄNÄ! -KANSALAISALOITTEEN RATKAISUEHDOTUS 23.5.2018

Tausta:

Suomi ratifioi kesäkuussa 2016 YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sopimus korostaa vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta kaikessa päätöksenteossa. Sopimuksen mukaan vammaisella ihmisellä on oikeus valita asuinpaikkansa eikä häntä saa velvoittaa käyttämään tiettyä asumisjärjestelyä.

Eduskunnassa on käsittelyssä vammaisten henkilöiden välttämättömän avun ja tuen kilpailuttamisen lopettamista koskeva kansalaisaloite. Kansalaisaloitteen allekirjoitti kaikkiaan 72 059 kannattajaa. Nyt on syntynyt selvä käsitys, että vaikka kansalaisaloitteen tavoitteelle on laaja tuki, voimassa olevaa kilpailutuslainsäädäntöä ei todennäköisesti tulla aloitteen esittämällä tavalla muuttamaan.

Vireillä on merkittävä sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnollinen ja toimintatapojen uudistus. Uudistuksella on välittömiä vaikutuksia myös vammaispalveluiden toteuttamiseen. Pääsääntöisesti esitettyjä uudistuksia voidaan pitää hyvinä nimenomaan laaja-alaisia ja paljon erilaisia palveluita tarvitseville vammaisille ihmisille. Valinnanvapausmalli tuo vaikeavammaisille ihmisille uusia mahdollisuuksia siihen, miten he voivat vaikuttaa omien palveluidensa järjestämiseen sekä mahdollistaa uusien palveluiden ja kokonaisuuksien toteuttamisen.

Uudistuksella on iso vaikutus vammaisten ihmisten elämään, siksi heidät on otettava aidosti mukaan uudistuksia tehdessä. Vammaisjärjestöt ovat esittäneet laajan huolensa siitä, että vammaisten ihmisten täysimääräinen ja tehokas osallistuminen siten, kuin YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamiseksi edellyttää, ei toteudu riittävän vahvasti nyt esitetyissä rakenteissa. Asiaan on kiinnittänyt huomiota myös vammaisten henkilöiden ihmisoikeuskomitea kesäkuussa 2017, minkä johdosta ihmisoikeusvaltuuskunta on antanut tätä koskevan lausuntonsa.

Vammaisten ihmisten oma osallisuus on välttämätöntä, jotta voidaan edes muodollisesti mahdollistaa ja tukea vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeuden toteutumista. On tunnustettava se tosiasiallinen tilanne, että hankintalaki ei anna asianosaisosallisuutta eikä oikeussuojakeinoja vammaiselle henkilölle kilpailuttamisen menettelyssä. Tämä asiantila on ristiriidassa YK:n yleissopimuksen kanssa.

Ehdotus:

Kilpailutus kiellettävä välttämättömään huolenpitoon liittyvissä vammaispalveluissa (järjestämislain 14 §)

Haluamme kiinnittää erityisesti huomiota esitettyjen maakuntarakenteiden ja tulevien palveluista vastaavien veloitteeseen huomioida nykyistä paremmin vammaisten ihmisten yksilölliset tarpeet palvelujärjestelmässä. Vammaispalveluiden asumiseen ja päivittäistoimintoihin liittyvät palvelut poikkeavat kaikista muista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista sillä, että ne ovat usein elämän mittaisia. Vaikeavammaisilla kyse on perusoikeudellisesti turvatus välttämättömän huolenpidon toteuttamisesta. Toteuttaminen tapahtuu vammaispalveluiden asumisen tuen ja henkilökohtaisen avun sekä valmennuksen ja tuen avulla. Palvelut on säädetty poikkeuksellisesti subjektiivisiksi oikeuksiksi, joissa on otettava järjestämistavan valinnassa huomioon yksilölliset tarpeet.

Jotta edellä mainittu lainsäätäjän tavoite myös käytännössä toteutuisi uusissa rakenteissa, **edellyttäisi se eduskunnan käsittelyssä olevan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lain 14 §:n muuttamista**. Pykälää tulisi muuttaa siten, että

maakunta velvoitettaisiin jättämään ja määrittelemään palvelustrategiaa päättäessään järjestämisvastuulleen kuuluvat vammaispalveluiden välttämättömään huolenpitoon liittyvät palvelut kilpailutuksen ulkopuolelle.

Esitystä tukee myös työministeri Jari Lindströmin lokakuussa 2017 lähettämä avoin kirje kunnille. Ministeri toteaa kirjeessään yksiselitteisesti:

”Hankintalaki ei vaadi kilpailuttamaan vammaisten palveluja. Vaihtoehtona on käyttää palvelusetelimallia, jossa asiakas itse valitsee palvelun tarjoajan. Hankintayksikkö voi myös kilpailuttaa puitejärjestelyllä joukon palveluntarjoajia, joista asiakas saa itse valita sopivimman.”

Lain mukaan hankintayksikkö voi myös tehdä suorahankinnan yksittäisissä tapauksissa, jos tarjouskilpailun järjestäminen tai palvelun tarjoajan vaihtaminen olisi ilmeisen kohtuutonta tai erityisen epätarkoituksenmukaista asiakkaan kannalta merkittävän hoito- tai asiakassuhteen turvaamiseksi.

Direktiivi antaa jäsenmaille kuitenkin runsaasti harkintavaltaa sen suhteen miten sotepalveluhankintojen kilpailutus järjestetään. Nykyisessä kilpailutuslaissa on sama henki: laissa säädetään vain keskeisistä menettelyistä ja lisätään hankintayksiköiden mahdollisuuksia ja joustoa, turvaten kuitenkin valinnan avoimuus ja syrjimättömyys.

Me allekirjoittaneet vammaisjärjestöt vakavasti toivomme, että

uudessa maakuntarakenteessa turvataan vammaispalvelulain perusteella järjestettävien välttämättömään huolenpitoon liittyvien palvelujen jättäminen kilpailutuksen ulkopuolelle.

Säättäminen lainsäädäntötasolla on välttämätöntä, jotta vähemmistöön kuuluvien vaikeavammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat.

Lisäksi:

Ehdotamme, että eduskunta tekee kansalaisaloitteeseen liittyen kannanoton / lausuman, jossa todetaan, että

perustuslain 19 § 1 momentin perusteella vaikeavammaisten ihmisten välttämättömän huolenpidon järjestämiseen liittyvät vammaispalvelut on jätettävä kilpailuttamisen ulkopuolelle.

YK:n vammaissopimuksen mukaisesti vammaiset ihmiset on otettava mukaan itseään koskevaan päätöksentekoon, kuten sopimus vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta korostaa.

Perustuslain 19 pykälän lisäksi taustana huomioitava perustuslain 6.2 pykälän yhdenvertaisuuslauseke ja yhdenvertaisuuslain 9 pykälä, joiden mukaan asianmukaiset toimenpiteet heikossa asemassa olevien tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi ovat julkisen vallan velvollisuus perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Myös YK:n vammaissopimus hyväksyy erilaisen kohtelun perustellusta syystä. Siksi vammaisten henkilöiden tarvitsema henkilökohtainen apu ja palveluasuminen ovat sellaisia erityispalveluja, joiden järjestämiseksi voidaan käyttää positiivista erityiskohtelua eikä muita ryhmiä tässä syrjitä, vaikka järjestämistapa näissä kohdennetuissa sosiaalipalveluissa olisi rakenteellisesti erilainen. Perustuslain 22 pykälän nojalla julkisen vallan on varmistettava perus- ja ihmisoikeuksien toteuttaminen kaikille.

Vielä:

Ennen maakunta- ja sote-uudistuksen voimaansaattamista on mahdollista tehdä myös **nykyiseen voimassa olevaan vammaispalvelulakiin, kehitysvammalakiin ja tulkkipalvelulakiin seuraavat muutokset:**

Esitetään lisäys lakiin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987):

3 § Vastuu palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä

Kunnan on huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve ja palvelujen sekä tukitoimien jatkuvuus. *Vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä.*

Järjestettäessä tämän lain 8 § 2 momentin mukaisia henkilökohtaisen avun ja palveluasumisen palveluja ja tukitoimia Lain sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtioneuvoston asetuksen (733/1992) 4 § 4 kohdan mukaisesti niitä yksityiseltä ostaen, ei palveluita kilpailuteta julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1397/2016) mukaisesti eikä muulla tavoin, vaan ne järjestetään ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetun lain (569/2009) mukaisia palveluseteleitä tai muita asiakasvalinnan menettelyjä käyttäen.

Esitetään lisäys lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977):

Tämän lain 2 §:n mukaisia palveluksia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve ja palvelujen jatkuvuus. Kehitysvammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä.

Järjestettäessä tämän lain 2 §:n mukaisia asumisen, yksilöllisen hoidon ja muun huolenpidon palveluksia Lain sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtioneuvoston asetuksen (733/1992) 4 § 4 kohdan mukaisesti niitä yksityiseltä ostaen, ei palveluita kilpailuteta julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1397/2016) mukaisesti eikä muulla tavoin, vaan ne järjestetään ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetun lain (569/2009) mukaisia palveluseteleitä tai muita asiakasvalinnan menettelyjä käyttäen.

Esitetään lisäys lakiin vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010) 10 §:ään

Näitä palveluja ei järjestetä kilpailuttamismenettelyllä.

Lopuksi:

Asiakkaan oikeus tehdä valintoja on eri asia kuin kilpailuttaminen. Kilpailutusta koskeva kielto on saatava rakenteisiin, ei henkilön oikeuksia koskevaan lainsäädäntöön (siksi järjestämislaki). Jotta vammaisten ihmisten välttämättömien elämänmittaisten palveluiden järjestäminen ja vammaisten ihmisten osallisuus palveluiden järjestämiseen voidaan turvata uusissa rakenteissa, ilmoitamme, että vammaisjärjestöt käynnistävät yhteisen kampanjan, jossa tuodaan esille yksilöllisen avuntarpeen määrittämiseen liittyvät välttämättömät palvelurakennetta ja sisältöä määrittävät laatu-, esteettömyys-, jatkuvuus- ja muut tekijät. Kampanja kohdennetaan maakuntastrategia- ja palvelustrategiatyöhön.

Ei myytävänä! -kansalaisaloitteen allekirjoittajat

Markku Virkamäki

toimitusjohtaja

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö sr.

Risto Burman

toiminnanjohtaja

Kehitysvammaisten Tukiliitto FDUV r.f
ry.

Lisbeth Mutanen-Hemgård

verksamhetsledare

Jyrki Pinomaa

puheenjohtaja

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Jukka Tahvanainen

toimitusjohtaja

Näkövammaisten liitto ry.

Petri Pohjonen

pääjohtaja

Invalidiliitto ry.

Tarja Parviainen

toiminnanjohtaja

Autismi- ja Aspergerliitto ry.

Sari-Minna Tervonen

toiminnanjohtaja

Epilepsialiitto ry.

Ritva Ulander

toiminnanjohtaja

Autismisäätiö sr.

Marju Silander

toiminnanjohtaja

Suomen CP-liitto ry.

Marianna Ohtonen

toiminnanjohtaja

Kehitysvammaliitto ry.

Tuomas Koskela

toimitusjohtaja

Aspa-säätiö sr.

Markku Jokinen

toiminnanjohtaja

Suomen Kuurojenliitto ry.